

Ținuturi istorice românești administrat de Poarta otomană

**prof. Ion Catană
prof. Niculina Birsan**

Secolele XV – XVI au deschis în istoria Imperiului otoman o nouă perioadă, ce va avea ca punct culminant lunga domnie a lui Suleiman Magnificul (1520 – 1566)

Ea începe însă, o dată cu momentul 1453 când Constantinopolul cade sub loviturile sultanului Mehmed al II-lea devenit de acum „*Cuceritorul*”. Europa e puternic șocată, iar credința creștină primește o grea lovitură.

Proaspătul învingător a desfășurat în anii următori o politică foarte abilă; el a căutat să orienteze energia lumii islamice pe un singur făgaș, la capătul căruia se afla tendința de dominație mondială¹.

Obiectivele politicii sale vizau în esență controlarea navigației pe Marea Neagră și în Strâmtoarea Bosphorului ceea ce va avea repercusiuni grave asupra Țărilor Române și va afecta în mare măsură politica tuturor țărilor din jur².

Acest plan era doar o parte, dar una importantă a sistemului politico-militar otoman orientat către Dunărea mijlocie iar de aici împotriva Europei Centrale.

Realizarea lui ar fi însemnat pe lângă intrarea în dominația Porții a bogățiilor economice și a pozițiilor strategice ce garantaseră atâtea secole durabilitatea Bizanțului și stoparea dezvoltării regatului polono-lituanian și mai ales slăbirea structurii politico-economice a Ungariei³.

Istoricii au apreciat că instalarea otomanilor pe malurile Dunării, până la Belgrad a însemnat preludiul victoriei de la *Mohacs* (1526), fluviul fiind un adevărat „vlăstar” al Mării Negre.

„*Porți bastion*” ale puterilor creștine și „*Sanctuale refugiu*”⁴ pentru

popoarele sud-dunărene Țările Române încă de la primele contacte cu turcii s-au opus „*mareei otomane*”⁵, însă în ciuda dârzei lor rezistențe părți din trupul lor: Dobrogea, Banatul, Crișana, raiale dunărene, Tighina și Hotinul, au intrat pentru o mai îndelungată sau mai scurtă perioadă sub ocupație otomană.

Dacă până acum 40 de ani cercetătorul *I. Totoiu* considera că trecutul acestor ținuturi românești este mai puțin cunoscut, astăzi istoriografia românească ce s-a ocupat de această problemă ne oferă informații de mare valoare, istorici români și străini publicând un număr deloc neglijabil de izvoare⁶.

Politica otomană ce viza instaurarea suveranității otomane în Țările Române s-a concretizat pentru început în cucerirea și consolidarea unor capete de pod pe malul stâng al Dunării pentru supravegherea acțiunilor politice ale domnitorilor români și a principilor ardeleni⁷.

Intrarea teritoriilor românești sub stăpânire otomană a avut loc în două etape: prima a fost marcată de căderea cetăților de pe Dunăre Giurgiu și Turnu (1417) urmate apoi de Dobrogea cucerită în cursul a două campanii: 1419-1420 până la linia Isaccea, *Enisala* și 1484 când au fost cuprinse și Gurile Dunării;⁸ evenimentele au avut loc în timpul sultanilor Mehmed I și Baiazid al II-lea. Odată cu urcarea pe tronul padișahilor a sultanului Suleiman Magnificul (1520-1566) politica imperială a suferit o schimbare radicală, centrul Europei a devenit obiectivul prioritar al întregii sale domnii⁹. Căderea Belgradului (1521) a însemnat pentru Poartă creșterea posibilității cuceririi a noi puncte pe malul românesc al Dunării; începe astfel a doua mare etapă a înaintării otomane în teritoriile românești. Sunt cucerite cetățile *Severinului*¹⁰ (cca. 1524) și Orșovei¹¹ (cca. 1522), cetăți care vor pregăti marea victorie de la *Mohacs* (1526).

Pentru întărirea poziției sale în această parte a Europei (după *Mohacs*), Poarta va recurge la crearea unei rețele de „raiale și pașalâcuri” în jurul Țărilor Române a căror politică trebuie supravegheată mai bine pentru ca aceasta să nu pună în primejdie planurile imperiului. Ridicarea acestei centuri va ușura înaintarea trupelor otomane spre Viena.

În 1538 este ruptă de la teritoriul Moldovei cetatea Tighinei care va fi transformată în „raia” cunoscută sub numele de Sangeacbeilicul de Bender.

Această anexare este urmată de cea a Brăilei¹² în 1540

(organizată în Kazale) și Giurgiului¹³ (1546).

Toate aceste așa zise cuceriri (anexări de fapt) ce s-au făcut fără violență au permis luarea în stăpânire de către otomani a „culoarului stepei” fapt ce a înlesnit accesul călărimii tătare spre Imperiul Habsburgic. De asemenea pe viitor se preconiza deschiderea unuia nou spre Polonia cu puncte terminus cetățile Hotinului și Cameniței.

Transformarea Ungariei în *beilerbeilic* și recunoașterea autonomiei Transilvaniei va afecta și teritoriile Banatului, Zarandului și Caraș-Severinului¹⁴.

În problema cuceririi Banatului de către turci, cercetătoarea Cristina Feneșanu-Bulgaru pe baza datelor anterioare surprinde două momente principale: 1552 și 1668¹⁵.

Încă din 1542 turcii cuceriseră și transformaseră în *sangeacbeilic* cetatea Seghedinului iar în 1551 alte cetăți și centre importante: Cenad, Nădrag, Felnod, Ciacova, Lipova, Păuliș, ș.a. Cetatea Timișoarei cade și ea sub loviturile lui Kasâm Pașa,¹⁶ se deschide astfel drumul oștilor otomane spre Transilvania; rând pe rând sunt cucerite numeroase cetăți din teritoriul delimitat de cursul Dunării, Timișului și Mureșului¹⁷.

Noua unitate administrativă înființată aici, vilaietul Timișoarei (*eilact*), era de fapt o bază de atac împotriva Transilvaniei și Ungariei. Aceasta se întindea de la Lipova, Lugoj, Caransebeș, Mehadia până la Tisa și de la Arad și Nădrag până la Dunăre¹⁸.

Nicolae Olahus descriind hotarele Transilvaniei arăta că turcii nu-și pot croi drum spre această țară decât cucerind Timișoara¹⁹.

După cucerirea cetății Gyula în 1556 reședința *sangeacbeilicului* de Arad a fost mutată aici, teritoriile dintre Crișuri și Mureș au intrat și ele sub autoritatea otomană.

Acestea sunt adăugate *beilerbeilicului* Timișoarei însă fără cetățile Lugoj și Caransebeș care au fost retrocedate în 1554 principelui Transilvaniei.

Deci în prima fază așa cum susține cercetătoarea Cristina Feneșanu Bulgaru n-a fost vorba de o cucerire efectivă a Banatului ci numai de o instaurare a administrației otomane sub forma suzeranității caracterizată de plata haraciului²⁰.

Anul 1658 reprezintă de fapt momentul de expansiune maximă a vilaietului Timișoarei (*eilact*, *beilrbeilic*) odată cu cucerirea cetății Ineu

(Yanova) de către marele vizir Köprülü Mehmed Paşa²¹.

Acest mare sistem de fortificații care cuprindea ca un cerc Țările Române a suferit ulterior puține schimbări (Oradea 1660, Hotin 1713 – 1715).

Dacă în perioadele de confruntări militare cu turcii, aceste teritorii au fost pierdute în virtutea dreptului celui mai tare, în perioadele de pace au fost smulse abuziv, încălcându-se astfel *ahidname-lele și senurnele* (cărți de hotărnicie) ce fixau garantarea frontierelor dintre Imperiul otoman și Țările Române.

Sultanul considera că teritoriile cucerite cu sabia îi aparțin și putea deci în funcție de interesele Porții să le „ofere” cui și când dorea.²²

Din acest punct de vedere politico-administrativ noile ținuturi au fost încadrate sistemului teritorial otoman știut fiind faptul că Dobrogea a fost cea care a rămas mai mult de 400 de ani sub stăpânire turcească iar Banatul peste un veac și jumătate (1552 – 1718).²³

Aceeași cercetătoare amintită și mai sus, Cristina Feneșanu Bulgaru afirmă că impunerea noilor structuri s-a făcut treptat și în simbioză cu vechile structuri autohtone; era vorba de o împăcare a condițiilor locale cu caracterul instituțiilor otomane care aveau drept scop integrarea treptată în sistemul administrativ și politic otoman.²⁴

Baza acestei administrații era formată de acțiunea metodică și sistematică de înregistrare, în condiții imperiale a populației a bunurilor și veniturilor impozabile. Prin aceste registre (acte oficiale) se stabilea dreptul de posesiune asupra pământului și cuantumul dării care revenea fiecărui țaran. Teritoriile ocupate erau încredințate spre cârmuire în funcție de mărimea și importanța unuia sau mai multor *sangeacebei*. Acesta devenea astfel reprezentantul autorității militare și implicit deținătorul puterii executive.²⁵

Teritoriile desprinse de la Țara Românească și Moldova cărora li s-a adăugat Dobrogea au fost înglobate în sec. al XVI-lea în *beilerbeilicul* Rumeliei cu centrul la Sofia, în timp ce ținuturile bănățene formau *beilerbeilicul* Timișoarei. Aceste mari unități administrative erau subîmpărțite în *sangeacebeilicurile* (livale) care la rândul lor se divideau în *kazale* (caimăcării) (Turnu, Giurgiu, Orșova).

Ținutul Dobrogei împreună cu Brăila depindeau de *sangeacebeiu* de Silistra ce-și avea reședința la Silistra și Babadag.

Începând cu 1538 Tighina alături de Bugeac au format un *sangeacbeilic* separat numit *sangeacbeilicul* de Bender; în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, s-a creat și *sageacbeilicul* de Cetatea Albă, de care aparținea teritoriul Chilieii.

În zona Dobrogei ca subdiviziuni ale sangeacului Silistrei se aflau *kazalele* și *nahii* (*nahye*) (subdiviziuni în *kaza*). Existau deci următoarele *kazale*: Chilia, Isaccea, Hârșova, Silistra, ș.a.). Banatul care devenise *vilaiet* și fusese încorporat celui de Rumelia era și el împărțit în șase sau nouă sangeacuri²⁶ (Lipova, Moldova Nouă Ineu (Yanova), Becichereac, Ciacova, Panciova).

Organizarea provincială otomană existentă în teritoriile de la serhaturi se baza pe principiul contrabalansării puterilor în vederea asigurării autorității necontestate a puterii centrale. Astfel *beilerbeii* cu obligații în mare parte militare nu putea porunci *cadii* care avea rosturi juridice și care se putea adresa centrului, de asemenea *defterdarului* (însărcinat cu controlul finanțelor) care nu putea fi tras la răspundere de către *beilerbei* ci numai de către centru.²⁷

În concluzie fiecare dintre aceștia acționa independent, fiecare controlându-și conduita pentru a nu da prilej de pâră celuilalt.

În unele momente datorită tulburărilor provocate la frontiere, Poarta a recurs la schimbări în teritoriile ocupate, prin măsuri de ordin administrativ și militar.²⁸ Se opera prin ridicarea unei *kazaken* la rang de *sangeacbeilic* sau mai ales a unui *sangeacbeilic* la rang de *beilerbeilic*, dând astfel posibilitatea șefului militar să dispună de trupe și prerogative sporite. Exemple elocvente în acest sens sunt: organizarea *serhatului* Bender având rang de *sangeacbeilic* și ridicarea *kazalei* Akkerman la rang de *sangeacbeilic* ca urmare a însemnătății strategico-militare a Moldovei după acțiunea lui Petru Rareș²⁹; ridicarea *sangeacbeilicului* de Timișoara la rang de *beilerbeilic* datorită intensificării luptelor cu habsburgii și reorganizarea *sangeacbeilicului* de Silistra în *beilerbeilicul* Ozii – Oceakov datorită luptelor cu cazacii și polonezii.³⁰

Eulya Celebi în însemnările sale nota că eialectul Ozii este același cu Silistra și că s-a format prin separarea de *eilaetul* Rumelia a *sangeacurilor* Silistra și Nicopol.

În unele hărți de secol XVI – XVIII care dau împărțirea administrativă a Imperiului otoman, Dobrogea aparținea *sangeacului*

Silistra, *Isano garubis* (Silistrensîs) iar în altele apare cu denumiri

în grecește:

1739 și 1812 imperiul otoman

1739: Rila, Benceq, Aklerman și Chilia. Ca urmare

la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Dobrogea rămâne în hotarele politico-administrative ale imperiului făcând parte așa cum menționează și Ioan Ibrăilescu de la începutul anului 1850 din *sangeacul* de Silistra și *sangeacul* de Varna, conducătorii acestora depinzând direct de *valiul* de Ruscuk.

Începând cu anul 1812 Gurile Dunării comportă un nou statut, este declarat „*teritoriu neutru*” aflat de fapt sub tutelă rusească. Această situație se schimbă în 1856 când în urma Convenției de la Paris teritoriul intră în stăpânirea Moldovei.

Din considerente economice dar și politico-strategice Poarta a creat în 1864³² *vilayetul* Dunărea (Tuna vialayet), *sangeacul* de Tulcea și la sud *kazana* Mangalia. Situația va rămâne aici neschimbată până la războiul de independență când acest ținut va reveni României.³³

Dacă teritoriile dobrogene au încetat să mai fie zone de margine (uc) ale imperiului (în urma anexării Chilieii, Cetății Albe, Bugeacului cu Tighina) în Banat și Transilvania n-a existat o graniță stabilă între teritoriile supuse Porții și principatul Transilvaniei.

Prin cucerirea teritoriilor românești, turcii au urmărit transformarea lor în furnizoare de trupe auxiliare, menținerea unei baze permanente de ofensivă împotriva Poloniei dar mai ales supravegherea atentă a celor trei Țări Române.

Pentru realizarea acestui obiectiv major al politicii otomane, autoritățile au ridicat și întărit principalele puncte militaro-strategice de la frontieră și din interior (Isaccea, Vadu, Babadag). Printre alte măsuri au poruncit demolarea și distrugerea cetăților ce ar fi putut constitui eventuale puncte de rezistență, cetățile litoralului maritim: Mangalia, Constanța, Enișala, păstrându-le pe cele din dreapta Dunării: Nicopole, Silistra, Hârșova.³⁴

Regimul juridic al teritoriilor ocupate era fixat de Istanbul, însă se ținea cont și de prevederile legale anterioare cuceririi. Justiția era încredințată *muftiului* care avea ca subalterni *cadii* numiți și „*ochii și mâinile guvernului în provincii*” iar legea de bază după care se conducea era *Coranul*.³⁵

În teritoriile ocupate administrația se mai exercita și prin intermediul altor instituții, informații despre acestea dându-ni-le Evliya Celebi, precum și bogatele arhive create de aceste instituții care constituie cel puțin pentru Dobrogea izvorul principal.³⁶

Orașele aveau ca personaj important un administrator numit *kethuda* (*kehaia*) care era ajutat de un *serdar* – șef al *ienicerilor* -, de un *subaș* – șef al poliției – și de un *mühtesib* (contabil). Cetățile erau conduse de un *pârcălab* numit *dizdar* sau *muhafâz* iar portul era administrat de un intendent numit *emin*.

Existau însă și instituții specifice anumitor regimuri cum era cea a cnezatului în Banat care aveau misiunea de a strânge dările.

Alți funcționari erau administratori de pușcării; *baș* – *beșlii* – *agasi*, pentru paza carantinei, *kapudoru* (căpitan) pentru securitatea navigației pe dunăre iar în orașele mari un *defterdar* pentru problemele financiare. Pentru relațiile cu Țara Românească și Moldova s-a constituit la Brăila, dar mai târziu, o dregătorie specială numită *capuchehaie* (*Kapu Kehayasi*).

Aspectul dezvoltării economico-sociale³⁷ a teritoriilor românești aflate sub dominație otomană a fost tratat pe larg de istoriografia românească. Introducerea administrației otomane a generat schimbări și în ceea ce privește relațiile economice, teritoriile fiind împărțite conform sistemului otoman în *timare*, *ziameturi* și *hass-uri* statul păstrând dreptul de stăpân absolut al pământului, dreptul de posesiune fiind condiționat de prestarea serviciului militar. Majoritatea *timarioților* și *zaimilor* erau deci *spahii* care locuiau în orașe, mediul rural rămânând astfel masiv colonizat cu populație românească.

În ceea ce privește relațiile existente între stăpânii *timarelor* și țărani acestea erau reglementate de *kanunname*, coduri de legi întâlnite în toate ținuturile românești și date de sultanul Selim al II-lea 1669³⁸. Alături de *ziamete*, *timaruri* și *hass-uri* un loc aparte îl ocupă *vacâfurile* (*wakf*, *vacuf*) fundații religioase specifice lumii musulmane și care au reprezentat o formă de conservare a proprietății (*mülk*) supusă inmixtunii³⁹; ele cunosc o mare expansiune atât în Banat cât și în Dobrogea, în Banat fiind înființate din inițiativa marelui *vizir Mehmed Köprülü*, iar în Dobrogea cele mai renumite au fost cele înființate de *Baiazid al II-lea*, la Babadag, de prințesa *Esmahan Sultan*, fiica lui *Baiazid*

*al II-lea la Mangalia și Osman al II-lea la Isaccea.*⁴⁰

Acestea vor constitui un puternic suport material pentru așezămintele de cultură musulmană susținută și de colonizarea de către puterea centrală a numeroase elemente turco-tătare angrenate mai ales în comerț, în structura administrativă și în armată.

Baza socială continuă să fie supravegheată de populația autohtonă a cărei situație mai ales în Dobrogea este mai bună și datorită densității sale scăzute, fapt ce a dus la o concurență între *timarioți* în atragerea forței de muncă spre deosebire de Banat unde a luat amploare fenomenul de *condominium* și unde situația era mai bună doar în teritoriile transformate în *vacâf*.⁴¹

Referindu-ne la principalele ocupații ale populației se detașează net ca fiind pe primul plan *legumicultura* și *creșterea animalelor*, în Banat, Evliya Celebi vorbind la superlativ despre bogăția pământului bănățean⁴², în Dobrogea agricultura denumită de Ioan Ionescu de la Brad și pastorală constituia de asemenea o imensă schelă ce aproviziona Istanbulul.

Pentru a suplini forța de muncă neomogen repartizată pe teritoriul Dobrogei, populația fiind împinsă spre zona litorală și gurile Dunării exista practica aducerii forțelor de muncă din Țările Române⁴³.

Zona dobrogeană era în același timp și o importantă zonă de tranzacții comerciale între Țările Române și ținuturile din Sudul Dunării aparținând Imperiului otoman. În târgurile și cetățile dobrogene se găseau mărfuri din Țările Române, Polonia, Imperiul Otoman de la vite, cai, piei, sare, grâne, până la mirodenii, brocarturi și veșminte scumpe. Principalele produse exportate de Dobrogea erau însă sarea, peștele, grânele, vitele, lâna, pieile fapt ce a determinat înființarea *defterdarlâcului* de Dunăre a treia mare cancelarie a imperiului⁴⁴.

Transformările pe plan european pe care le-a adus secolul al XVI-lea și anume mutarea centrului de greutate al comerțului pe țărmul Atlanticului, a generat criza porturilor maritime, Mangalia și Constanța determinând în schimb dezvoltarea porturilor fluviale din Tulcea, Hârșova, Isaccea, Măcin folosite pentru încărcarea vaselor ce aprovizionau Istanbulul⁴⁵.

Dacă părțile dobrogene rămăneau în continuare legate de obligația de a aproviziona capitala bosforeană în schimb *Banatul* continua să trăiască sub *influența apusului* fapt confirmat și de descoperirile

arheologice, în care alături de monede *turcești* apăreau și cele *olandeze și germane*. Acest fenomen era determinat de numărul mare de centre urbane și de negustorii existenți ale căror principale venituri proveneau din comercializarea sării adusă din salinele transilvane a cherestelei și a silitrei.

Demn de remarcat pentru importanța economică a Banatului existența unei monetării precum și a unei „fabrici” de praf de pușcă ce a funcționat o scurtă perioadă de timp și deci nu putem vorbi de apariția unei industrii în părțile bănățene⁴⁶.

Pentru a vorbi însă de comerț trebuie să amintim însă orașele, cele care constituiau de fapt piața de desfacere. Ele vor căpăta un statut prin reglementările date de Süleyman Magnificul având două funcții principale: centru administrativ și economic⁴⁷

Deoarece situația administrativă a fost tratată pe larg, ne vom ocupa de amestecul economic al orașelor, ele fiind încadrate în schimbul de mărfuri ce angrenau orașe din sud; centre din Țara Românească și centrul Europei. Orașele erau deci „plăci turnante” având rolul de piețe de desfacere, de tranzit și de centre de producție meșteșugărească.

În cadrul orașelor meseriile cunosc o puternică înflorire fiind diversificate prin apariția unor ocupații specifice lumii orientale: *cuiungeria* (arta de a fabrica din aramă obiecte de uz casnic), *cordovaneria* (imprimarea pielii cu diferite motive)⁴⁸. Toate aceste articole vor fi comercializate pe piețele altor orașe alături de grânele, pieile, pânzeturile, sarea, lâna etc. și robii aduși pe Dunăre în Dobrogea în cadrul comerțului de tranzit spre marile târguri din Salonic și Istanbul⁴⁹

Bineînțeles că acest trafic de mărfuri era supus unor taxe vamale, de vânzare pe piață și portuare care aduceau venituri mari tezaurului public, sultanului și membrilor familiei imperiale⁵⁰. Alături de aceste impozite pe activitatea comercială erau percepute și altele, populația fiind supusă la *dări în natură, bani și muncă*.

Din prima categorie fac parte *haraciul; djzia și bâd-hara* (nimicuri) în timp ce dările în natură erau impuse pe cereale, fructe, legume etc. Obligația în muncă era prestată de marile latifundii în funcție de nevoile *timariatului*⁵¹.

Alături de aceste dări în timp de război se adăugau contribuțiile extraordinare, permanentizate de desele campanii organizate de trupele

otomane⁵². Pe lângă aceste toate venituri *spahiul* avea dreptul de monopol asupra unui produs timp în care țăranul nu avea voie să comercializeze respectivul produs.

O situație aparte o avea populația creștină supusă la obligativitatea achitării *capitației* pentru nemusulmani a retragerii dreptului de a merge călare, de a-și face case mai arătoase decât cele nemusulmane și profesarea discretă a cultului creștin. Comunitățile creștine însă se bucurau de autonomie juridică și religioasă, aveau instanțe proprii care judecau problemele civile și penale după obiceiul pământului precum și tribunale bisericești⁵³.

Analizând pentru Dobrogea *defterdarele* unde populația creștină plătea *capitația* care era împărțită în trei categorii: bogată, medie și săracă, rezulta că 20 % era bogată, 60% avea o situație medie și numai 20% trăia în sărăcie, fapt ce atrage după sine concluzia existenței unei politici fiscale mai blânde decât în țările din apusul Europei sau ca cea din Țările Române fiind propice atragerii forței de muncă din teritoriile învecinate⁵⁴.

Tocmai această politică de toleranță a ușurat și păstrarea identității românești în teritoriile supuse unde au avut loc chiar colonizări de populație turco-tătară, pe linia drumului militar Istanbul – Babadag – Isaccea din Dobrogea, fapt ce a dus la deplasarea populației spre zona litorală și gurile Dunării. Prezența masivă a românilor este atestată de denumirile toponimice și preponderența ocupațiilor specifice elementului autohton: agricultură, morărit, stupărit⁵⁵.

Spre deosebire de ținutul Dobrogei unde elementele alogene: bulgari, greci, armeni erau mai numeroase, în Banat predominau maghiarii și sârbii, nefiind colonizați turci fiind prezenți aici doar cei ce lucrau în administrație și armată⁵⁶.

Practica aducerii în Dobrogea a săcerătorilor⁵⁷, transhumanța mocanilor transilvăneni, fuga unor sate întregi din fața fuscului în Țara Românească (cazul satului Dăieni)⁵⁸ sunt tot atât de multe elemente care atestă existența unor relații strânse între teritoriile românești, facilitate de politica taxă dusă de imperiu mai ales în așa numitele provincii de margine.

Faptul este exemplificat prin actul (*iradeaua*) dat de sultan în 1690 prin care populația nemusulmană din Banat intra în stăpânirea

pământului pe care îl lucra. Efectele devin vizibile, românii devin ostili imperialilor populația crescând cu 8000 locuitori⁵⁹.

Abordând atâtea aspecte referitoare la viața economică și socială a acestor teritorii, trebuie să aducem câteva completări de ordin cultural.

Deși aflate la marginea imperiului regiunile cucerite au cunoscut efervescenta culturii musulmane. Majoritatea centrelor de cultură au luat naștere datorită constituirii fundațiilor religioase: *vacâfuri*, în Banat existând *geamii*, *cișmele*, *școli*, *mănăstiri*, *cantine*⁶⁰.

Un loc aparte îl ocupă Babadagul unde exista un *vacâf* din timpul lui *Baiazid al II-lea* fondat în memoria legendarului *Sarî Saltâk Baba*, liderul spiritual al turcilor selciukizi, presupus a fi înmormântat aici. Orașul dispunea de cinci *geamii* mari, multe *meceturi*, mănăstiri dintre care cea mai mare era închinată lui *Sari Saltâk*.

Acest tîrbe care se aseamănă cu tîrbe-lele din Brusa din secolele XIV – XV confirmă tradiția întemeierii acestui locaș de către *Baiazid al II-lea* în 1484 – 1485.

Tot aici erau trei seminarii (*medrese*) unde se citea și interpreta *Coranul* și tradițiile *hodiș* după ritul *honefit* și unde se predau regulile juridice ale *seraiatului*.

Tot în acest oraș existau *douăzeci de școli* elementare unde se preda scrierea arabă, elemente de gramatică și versete din *Coran*⁶¹.

Privită în ansamblul său stăpânirea otomană nu a fost atât de dură ca cea a habsburgilor în Transilvania, ea a permis stabilirea legăturilor acestor teritorii cu celelalte provincii românești și a susținut chiar Țările Române în funcție de interesele sale politice în lupta împotriva altor imperii, „*omul bolnav*” al Europei nu a distrus etnicitatea românească și chiar dacă din punct de vedere economic aceste regimuri au înregistrat un regres mai ales în secolul XIX, totuși imaginea fîscului otoman rămâne incomparabil mai blîndă decît aceea din apusul Europei.

NOTE:

- 1 Tahsin Gemil, *Românii și otomanii în secolele XIV – XVI*, Editura Academiei Române, București, 1991, p. 133.
- 2 *Ibidem*, p. 134.
- 3 *Ibidem*, p. 134.
- 4 Mihai Maxim, *De ce n-au cucerit otomanii Țările Române*, în **Studii și articole de istorie**, tom LX-LXI, București, 1993, p. 174.
- 5 Gheorghe Brătianu, *Marea Neagră*, Editura Meridiane, București, 1988.
- 6 Mihai Maxim, *Teritorii românești sub dominație otomană în secolul al XVI-lea*, în **Revista de istorie**, tom 36, nr. 8, 1984, p. 804.
- 7 *Ibidem*, p. 808.
- 8 Anca Gheață, *Condițiile instaurării dominației otomane în Dobrogea*, în **Studii istorice sud-est europene**, Editura Academiei, București, 1974, vol. I, p. 123.
- 9 Tahsin Gemil, *op. cit.*, p. 134.
- 10 Mihai Maxim, *op. cit.*, p. 808.
- 11 *Ibidem*, p. 809.
- 12 *Ibidem*, p. 809.
- 13 *Ibidem*, p. 810.
- 14 *Ibidem*.
- 15 Cristina Feneșanu-Bulgaru, *Instaurarea dominației otomane asupra Banatului, Lugojului și Caransebeșului*, în **Banatica**, 4, 1977, p. 225.
- 16 *eadem*, p. 227.
- 17 *eadem*, p. 228.
- 18 Mihai Maxim, *op. cit.*, p. 811.
- 19 *Călători străini despre Țările Române*, vol I, București, 1968, p. 497.
- 20 Cristina Feneșanu Bulgaru, *op. cit.*, p. 227.
- 21 *eadem*, p. 223.
- 22 M. Maxim, *op. cit.*, p. 811.
- 23 Valeriu Veliman, *Documente turco-osmane privind vilaietul Timișoara*, în **Revista Arhivelor**, nr. 4, 1985, p. 414.
- 24 C. F. Bulgaru, *op. cit.*, p. 226
- 25 *eadem*, p. 227.
- 26 Nicolae Trăpcea, *Aspecte principale privind istoria pașalâcului de la Timișoara*, în **Studii și articole de istorie**, nr. 20, 1972, p. 16-17; Valeriu Veliman, *op. cit.*, p. 416; M. Maxim, *op. cit.*, p. 814.
- 27 M. Maxim, *op. cit.*, p. 815.
- 28 Anca Gheață, *Toponimie și geografie istorică în Dobrogea medievală*, în **Memoriile secției de Studii Istorice**, Seria IV, tom V, 1980, p. 42.
- 29 M. Maxim, *op. cit.*, p. 815.
- 30 *ibidem*, p. 815; Anca Gheață, *op. cit.*, p. 43.
- 31 Anca Gheață, *op. cit.*, p. 43.
- 32 Tudor Mateescu, *Arhivele din Dobrogea în timpul stăpânirii otomane*, în **Revista Arhivelor**, nr. 1 – 2, 1974, p. 320.
- 33 Anca Ghiață, *op. cit.*, p. 46.
- 34 Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 189.
- 35 M. Maxim, *op. cit.*, p. 816; N. Trăpcea, *op. cit.*, p. 16-17.
- 36 Tudor Mateescu, *op. cit.*, p. 230.
- 37 M. Maxim, *op. cit.*, p. 816; N. Trăpcea, *op. cit.*, p. 16; T. Mateescu, *op. cit.*, p. 230-232.

- 38 M. Maxim, *op. cit.*, p. 817.
- 39 T. Mateescu, *Vacăfurile din Dobrogea și arhivele lor*, în **Revista Arhivelor**, nr. 4, 1976, p. 414.
- 40 Thasin Gemil, *Zona moldo-dobrogeană în secolul al XVII-lea*, în **Muzeul Național**, nr. 7, 1983, p. 168.
- 41 M. Maxim, *op. cit.*, p. 889.
- 42 A. Gheață, *op. cit.*, p. 39; N. Trăpcea, *op. cit.*, p. 17.
- 43 T. Mateescu, *Țărani din Moldova și Țara Românească la munci agricole în Dobrogea*, în **Anuarul Institutului de istorie și arheologie, A.D. Xenopol**, Iași, X, 1973, p. 217.
- 44 Maria Matilda Alexandrescu, Derbca Bulgaru, *Aspecte ale vieții economice din orașele și târgurile Dobrogei sub stăpânire otomană, secolele XV-XVII*, în **Revista de Istorie**, tom XXVI, nr. 1, 1973, p. 36.
- 45 M. Maxim, *op. cit.*, p. 883.
- 46 N. Trăpcea, *op. cit.*, p. 20.
- 47 M. M. A. Dersco – Bulgaru, *op. cit.*, p. 46.
- 48 N. Trăpcea, *op. cit.*, p. 11.
- 49 M. M. A. Dersco – Bulgaru, *op. cit.*, p. 46.
- 50 *eadem*, p. 36.
- 51 N. Trăpcea, *op. cit.*, p. 19.
- 52 M. Maxim, *op. cit.*, p. 884.
- 53 *Ibidem*, p. 886.
- 54 Tahsim Gemil, *Considerații privind aspectul demografic al zonei centrale a Dobrogei la sfârșitul secolului al XVII*, în **Comunicări de istorie a Dobrogei**, Constanța, 1980, p. 67.
- 55 A. Gheață, *op. cit.*, p. 49.
- 56 Tudor Mateescu, *Contribuții la istoricul morăritului în Dobrogea în timpul stăpânirii otomane*, **Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, A.D. Xenopol**, Iași, X, 1973, p. 217.
- 57 M. Maxim, *op. cit.*, p. 887.
- 58 Tudor. Mateescu, *Țăranii din Moldova și Țara Românească....*, în **Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol**, Iași, 1973, X, p. 392.
- 59 N. Trăpcea, *op. cit.*, p. 19.
- 60 I. Totoiu, *Contribuții la problema stăpânirii turcești în Banat și Crișana*, în **Studii. Revista de Istorie**, nr. 1, 1960, p. 14-25.
- 61 M.M. Alexandrescu, Dresea Bulgaru, *Știri despre Babadag în Evul Mediu*, în **Revista de istorie**, t. 31, nr. 3, 1978, p. 453 – 459.